

А. М. ГРИГОРАШ
НЕ ЗНАЮЧИ БРОДУ, ХАПАЮТЬ ОБЛИЗНЯ

Прислів'я, приказки і крилаті вислови, які більшість дослідників відносять до фразеології, часто зазнають у письменників авторських інтерпретацій і трансформацій.

Яскравим прийомом індивідуально-художньої обробки прислів'їв та приказок є використання їх російськими та українськими письменниками як вільних словосполучень: «Він — інженер-будівельник... Але він невдоволений своєю професією. Будівельники, на його думку, *загрібають жар чужими руками*. Архітектори проектують, економісти планують, господарники постачають матеріал, а що випадає на долю будівельника? *Скласти весь цей жар до купи, до того ж чужими руками*, бо інженер цегли не вергає, краном не крутить, не штукатурить і не фарбує вікон» (Ю. Збанацький); «*На кого дивишся, той тебе й чує. Я справді чув і дивився на Токового, але мені його слова були, як то кажуть, до лампуцьки*» (П. Загребельний); «*А что думать, что размышлять, тянуть из себя жилы? Близко локоть, да не укусишь*. Как-то вспомнив эту поговорку, он схватил другой рукой локоть и изо всех сил потянулся к нему зубами, — вдруг укусишь? — но, не дотянувшись, свернув до боли шею, засмеялся, довольный: правильно говорят. Кусали, значит, и до него, да не тут-то было» (В. Распутін). У такому використанні фразеологізм, втрачаючи свою традиційну образність, набуває нової образності, що відповідає конкретній життєвій ситуації. У цьому ж творі в іншому контексті: «С тех пор по ночам волк стал подходить к зимовью. Он *научил Гуськова выть...* Ну, что ж, вот и еще одна исполненная по своему прямому назначению правда: *с волками жить — по-волчьи выть*. «Пригодится добрых людей пугать», — со злорадной, мстительной гордостью подумал Гуськов».

Іноді письменники використовують як одиницю вільного вжитку поряд із сталим словосполученням один із його компонентів. Такий повтор компонента, часто видозміненого, поряд з фразеологізмом може виражати найрізноманітніші додаткові ознаки, якості, властивості, дії тощо: «Отець Харлампій з дядьком поспішають... Село, бач, кладовищ чимало, а ще ж і на хутір треба встигнути. Тут, як кажуть, *куй залізо, поки гаряче, кади, поки кадитьсья, бо як не скуєш, то й паляниця не візьмеш*» (Ю. Збанацький).

У прикладі, який знаходимо у П. Загребельного «День для прийдешнього», нагромадження приказок має вже характер каламбуру: «Переказували Жеребилові, що буцімто висловилася секретарша про його прізвище так: «Це не Жеребило, а Іржебило, *від слова «іржати»*. *Бодай ти на кутні іржала!* «Та як же, київські дворяни саме й носили такі прізвища. Полетики, Балабухи, Сухозагнети, Кулябки, Двигубські, Скарги, Рабухи. Жеребило лягає сюди *і не тіпається. Щоб тебе лиха година тіпала!*»

Письменники, іноді зберігаючи першу частину фразеологічного звороту, другу його частину трансформують відповідно до свого контексту: «*Не боги премії одержують* — люди. А за те, що в нас зроблено, то й не одну премію можна давати, а хоч десять» (П. Загребельний); «*Не все те золото, що було в нашій хаті*. Думаєте, на Добро воно пішло? І року не прожили, як тесть нас вигнав» (Ю. Збанацький); «—*Давай припинимо ці балачки, — зітхнув я майже розгублено. — Бо чим глибше в ліс, тим більше бляшанок від консервів*. Або, як сказав би твій комп'ютер, *не тягни kota за хвіст та на сонце...*» (П. Загребельний). Незважаючи на таке дещо вільне поводження з фразеологічними зворотами, словосполучення зберігають в основному свої попередні значення, збагачуються за рахунок авторської інтерпретації семантичними відтінками, набувають трохи іншого емоційного забарвлення. Така їх стійкість є додатковим аргументом віднесення приказок, прислів'їв і крилатих висловів до фразеології.

Іноді усталені словосполучення є лише зразком, моделлю, за якою автор створює свій вираз із зовсім іншими компонентами, подекуди паронімічними до компонентів зразка. Але загальний хід думки, широкий зміст зразка зберігаються. Він лише переноситься в іншу сферу. Це дає письменникові можливість посилити образність тексту, виявити свою авторську індивідуальність, надати контекстові іронічного, жартівливого, сатиричного

колориту: «— Каблуки там на халяву пристрочити, підошву прилагодити — це в мене, як яечко виходило, а з передами одна біда. Звісно, *без переда, як ту рибку з пруда, й сапогів не стачаєш*» (Ю. Збанацький); «— Це просто ганебно! *Ні богу проекта, ні чорту премії!* І якщо на те пішло, я можу сперечатися щодо вирішення тих чи інших архітектурних питань, але встрявати в закулісні інтриги...» (П. Загребельний). За моделлю «*своя рубашка ближче к телу*» утворився авторський варіант: «*своя рогожа чужою шкірою дорожче* (І. Бабель); «*І розбрелися знову звірі — хто до ліс, хто у діри*», — як написано у тому самому підручнику для шостого класу. Отак і ми: *хто до розуму, а хто — до телевізора*». (П. Загребельний) — цей приклад нагадує нам українське прислів'я «*хто в ліс, хто по дрова*».

Отже, прислів'я, приказки і крилаті вислови є важливим стилістичним засобом досягнення в художніх творах найрізноманітніших стилістичних ефектів.